

KRÓNKA

BURANY NANDOR

MÁR-MÁR AZT KELL HINNÜNK, van abban valami jelképeség, ahogy a *Politika* egyik augusztusi számában egy oldalon, egymás alatt megjelent két cikk: az egyik a szabadkai kulturális élet kérdéseivel foglalkozik, s különösen a népszínház nehéz gondjaival, a másik pedig a Priština-i Tartományi Színház bámulatos eredményeivel.

A Szabadkai Népszínházról megtudjuk, hogy a múlt idényben 25 000-rel kevesebb nézője volt, mint az előzőben. Egyesek szerint ezt elsősorban a rossz műsorpolitikával kell magyarázni, a színház azonban megkísérelt vitákat szervezni, de még egyszer sem sikerült neki, mert az érdekeltek nem jöttek össze.

A priština-i színházról ezzel szemben azt olvashatjuk, hogy rendkívül szép eredménnyel zárta az idényt, és nagy derűlátással nézhet a jövőbe. Hogyisne, mikor a nézők száma nemhogy csökkent volna, de éppenséggel megkétszereződött. Ehhez mindenképpen hozzájárult — a cikkíró szerint — a jól összeállított repertoár, amely nagy érdeklődést váltott ki Priština-ban és a tartomány más városaiban. A siker másik titka, hogy a színház a tartomány nyolc városában állandó színpadot létesített, s ezeken minden darabját bemutatja.

A színház albán együttese a fiatal albán író, Anton Pasku drámájával nyitja az idényt, ezenkívül bemutatják még Szophoklész Ödipusz királyát, Mrozehtól a Rendőröket, Lorcától a Vörös menyegzőt, Beckett Godot-ját és más mai szerzők műveit is. A szerb nyelvű együttes a belgrádi Aleksandar Popović Bora Šnajder című darabjával indul, majd Čiplić-, Strandberg-, Sremac-darabok kerülnek műsorra.

A színházban remélik, hogy a változatos műsor, továbbá a drámai stúdióból kikerülő új színészek olyan frissítést jelentenek, amely újabb sikereket biztosít a színház számára.

Nem tudjuk, véletlenül került-e egymás alá ez a két írás, vagy a szerkesztő tudatosan, szándékosan „tálalta” így őket, ezzel is föl akarva hívni a figyelmet az összehasonlításra, ami valóban kézenfekvő és elgondolkodtató.

Anélkül, hogy itt bármilyen elhamarkodott következtetést von-

nánk le belőle, csak megjegyezzük, annyira megszoktuk már, hogy a szabadkai színházról panaszos hangú tudósításokat olvassunk, hogy elképzelni is nehéz: mikor jelenhet meg róla egy olyan írás, mint most a prištinaíró.

*

VAN VALAMI NAGYON TRAGIKUSAN SZOMORÚ és mindannyiunk lelkiismeretét nyugtalanító abban, ahogy Fejes Imre, a világszerte ismert újvidéki naiv festő távozott az élők sorából. Akinek utolsó útjára búcsúztatniuk kellett volna, azok is csak akkor értesültek a halálhírről, amikor lakására bekopogtak, hogy átadják neki a kitiüntetést.

Az egyik legjelentősebb jugoszláv naiv festő — írja a zágrábi *Telegram* — halt meg a napokban hatvanöt éves korában. Elvitte a betegség, amely tizenhét éve emészti, halálos ágyából az újvidéki temetőre nézett, s éppen akkor, amikor a francia televízió felvételeket készített róla a jugoszláv művészetet bemutató filmhez.

Mivel sem folyóirataink, sem sajtónk nem sokat foglalkozott vele, íme néhány adat az életéről is: 1904-ben született Eszéken, egy tizennégy gyerekes családban ő volt a hetedik. Újvidéken kereskedősegéd volt, aztán fésűs, kőfaragó, dolgozott Zágrábban, Mariborban, Beogradban, Nagyváradon, Pesten, Celjen és más városokban. Több várost és szakmát cserélt, míg 1952-től rokkantsági nyugdíjjal csak festett.

Ügyszólván egyik napról a másikra ismertté vált, a kritikusok elismerték, hogy jelenléte új komponenst jelent a jugoszláviai naiv festészetben. 1958-tól kezdve részt vett a nemzetközi kiállításokon, s azóta a naiv festők minden jelentősebb kiállításán ott találhatjuk az ő képeit is. Ugyanígy nem jelenik meg jelentősebb publikáció, amelyben általánosságban beszélnek a naiv művészetről, hogy ne említenék meg Fejes munkásságát, függetlenül attól, hogy Oto Bihalji-Merin, Jakovsky Pohribny vagy más írta azt.

Mivel érte ezt el? A más százszor látott tereknek és palotáknak — írja a *Telegram* — Fejes új, eddig meg nem látott dimenziót ad. Egy teljesen új üzenetet, amely fellelkesít bennünket. Fejes néha úgy rajzolta a városokat, hogy kék másolópapírral sokszorosította a rajzot, s aztán színezte ki. E képek mind egyike azonban, amikor kiszínezve feküdt előttünk, valahogy más volt, nem csak azért, mert az azonos motívumokon változtak az évszakok, hanem mert a színekkel mindig új információt adott ugyanarról a motívumról, rajzról. De mindig jelen van az élet naiv értelmezése, és a világ lapidáris, meghitt magyarázásában van valami egyszerű igazság, amit már a legjobb esetben is elfeledtünk.

De Fejes Imre (Emerik) művét sosem fogjuk elfeledni, függetlenül attól, hogy többé nincs közöttünk... — fogadkozik a cikkíró, majd fölteszi a kérdést: Hogy nem akadt senki, aki még

az életében megírta volna a róla és a világszerte őrzött több száz képeről a monográfiát?

Vajon senki?

*

NOHA MÁR ÍRTUNK A SZERBHORVÁT NYELV „vitás kérdéseiről” folyó vitáról, érdemesnek tartunk itt idézni egy részletet abból az interjúból, amit Mirko Čanadanović adott a *Politikának* az úgynevezett „novosadski dogovor” tizenötödik évfordulójára. Az újságíró, mielőtt átadná a szót Čanadanovićnak, elmondja hogy 15 évvel ezelőtt Újvidéken jöttek össze a szerbhorvátul írók és nyelvészek, az itt tartott megbeszélés után egy 10 pontból álló határozatot írtak alá a szerbek, horvátok és crnogoraiak népi nyelvről, mint egy nyelvről. 1965-ben azonban, a jugoszláv szlavisták kongresszusán a nyelvészek több olyan kérdést vetettek fel, amelyek a Novi Sad-i megállapodást is érintik. Kisebbség nagyobb megszakításokkal és intenzitással a vita azóta is folyik a sajtóban és a megbeszéléseken is. Egyes horvát nyelvészek szerint a szerb és a horvát két nyelv, s alkotmányjogilag éppen olyan státust kell nekik biztosítani, mint a szlovén és macedón nyelveknek. Ezzel kapcsolatban Čanadanović így vélekedik:

A változatoknak így szemmel láthatólag elsősorban nemzeti, azaz egynemzeti jelleget adnak, míg a külön névre vonatkozó javaslatot egy-egy népnek abból a jogából vezetik le, hogy saját nyelvét a saját nemzete nevével nevezze. Én azt hiszem, hogy igazoltabb és jobb megmaradni a *keleti* és *nyugati* változat elnevezés mellett, s nem használni a szerb és horvát vagy belgrádi és zágrábi elnevezéseket. Ezek szerint még kevésbé hiszem, hogy el kell fogadnunk a szerb nyelv és horvát nyelv elnevezéseket. Természetesen nem vitás és nem is lehet vitás egy népnek sem az a joga, hogy a saját nyelvét a saját nemzete nevével nevezze. S ennél is tovább menve: minden népnek teljes joga van arra, hogy megválassza azt a nyelvet, amit használni fog. Én azonban úgy gondolom, hogy ennek a jognak a *kihhasználása* a mi esetünkben manapság egyszerűen nem aktuális, még a crnogoraiak és a muzulmánok számára sem, akiknek a neve nem szerepel közös nyelvünk elnevezésében. Ha a nyelv és ennek elnevezése döntő fontosságú lenne a nemzeti individualitás és egyenjogúság számára, ami viszont — mint tudjuk — nem áll fönn, vagy ha nyelvünk mai elnevezése a népeink nemzeti, politikai, kulturális és nyelvi egyenjogúságának megdöntéséhez szolgálna forrásul, akkor lenne értelme annak, hogy ezt a kérdést komolyan fölvegyük, noha világos, hogy nyelvünk lingvisztikailag azután is csak egy lehet...

S hozzáadnék még valamit: amennyire lehetetlen a nyelvünk-ből két különbözőt csinálni, annyira lehetséges benne megnövelni a különbségeket. Ez viszont mindannyiunknak csak ártana, mint ahogy káros az is, ha valaki megkísérli, hogy az objektíve előállt különbségeket mesterséges, erőszakos úton eltávolítsa.

*

NEM ISMERETLEN MÁR közvéleményünk előtt — a *Magyar Szó* többször foglalkozott a kérdéssel —, hogy képzőművészeti közvéleményünkben jó ideje eszmecsere folyik arról, hogy szükség van-e nálunk egy magyar képtárra, amely a vidékiünkön fellelhető képzőművészeti értékek begyűjtésével, megőrzésével, ápolásával foglalkozna, az eddigi képtárak, múzeumok azonban elhanyagolták ezt a feladatot, s úgyszólván fogalmunk sincs arról, hol, milyen értékek rejlenek képzőművészeti hagyományaink között.

A pozsonyi *Új Szó*ban nemrég hagyományébresztő cikk jelent meg Képzőművészetünk a két világháború között címmel, amely a következőképpen kezdődik: „Régi igazság, hogy minden nemzet büszke a hagyományaira, gondosan ápolja és közkinccsé teszi a maradandó értékeket. Mi, csehoszlovákiai magyarok, csupán e század húszas éveitől tartjuk számon szellemi életünk hagyományait, s mégis bűnösen keveset tudunk az előző generációk munkájáról, azokról, akik vállalták a kisebbségi sors minden kínját-keservét, de ugyanakkor küldetését is: emberségükkel, művészetükkel s nem utolsósorban tetteikkel egyengették a kölcsönös megbecsülés és megértés rögzös útjait. Célkitűzéseik között ma is találunk időszerű gondolatokat, alkotásaik megérdemlik, hogy ismerjük őket, életüket sok tanulsággal szolgál, s ezért ismerünk kell őket és munkásságukat.”

A cikkíró ezután nevetet idéz, kik voltak azok a „Kárpát-medence északi részének Pozsonytól Ungvárig húzódó területén munkálkodó magyar művészek”, akik 1920 után nyomban hozzáálltak a képzőművészeti élet kereteinek létrehozásához, majd tevékenységük körülményeiről megállapítja: „1920 után a Szlovákiában és Kárpátalján élő magyar művészek között szükségképpen merül föl a szervezeti keretek létrehozásának szükségessége. Ugyancsak azt is fölismerték, hogy önálló művészeti életet kell élniök, mert csak ez biztosíthatja — ha ellentmondásnak tűnik is — az eleven kapcsolatot a nemzeti kultúrával, a Kárpát-medence és az egész világ magyarságának művészetével. Továbbá azt, aminek ebből — normális viszonyok között — következnie kell: csak így válhatnak megbecsülendő értékke az új állami keretben. Ennek érdekében először is mutatkozni kellett, bizonyítani azt, hogy él a magyar művészet. Ezt szolgálták a kiállítások, amelyek először egyéni alapon, már 1920-tól egymás után nyíltak. Másrészt ezt kellett szolgálnia a meglévő irodalmi, művészeti és társadalmi szervezeteknek, egyesületeknek. Kimondotlan csak művészeti egyesület mindössze egy létezett, a pozsonyi Képzőművészeti Egyesület (Kunstverein), amely nemzetiségi különbség nélkül fogadta magába a művészeket, mégis elsősorban a magyarsághoz húzódókat és magyarokat. Ez az egyesület azonban egyedül nem elégíthette ki a szükségleteket, ezért a kisebbségi magyar művészek újabb tömörüléseket, új szervezeteket igyekeztek létrehozni. Mielőtt ezeket ismertetnők, rá kell mutatni arra, hogy a népek egymás mellett élése a kölcsönös megbecsülés alapján anyagi vonatkozásban is ennek megfelelő elbánást tételezett volna föl. Ismét csak anélkül, hogy elibe vág-

nánk a dolognak, meg kell mondani, hogy a polgári Csehszlovák Köztársaság még a trianoni békekötés által előírt összegeket sem fordította a kisebbségi magyar kultúrára.”

*

A KRÓNIKÁS NEM ÁLLHATJA MEG, hogy szavá ne tegye azt a panaszos fájdalmat, amely a nagy magyar prózaíró, Németh László szavaiból érződik. Az *Élet és Irodalomban* megjelent interjújában mondja: ...Arra, hogy kivel mint bántak, mennyire ismerték félre, van objektív mérték: az, amit egy életen át összeírtak róla. Én sosem kívántam más emlékművet, mint ezt: a rólam írtak összegyűjtését, kiadását. Nem azért, hogy támadóimat pellengérré állítsam; mentségül inkább, hogy művemet milyen közegellenállással szemben kellett a világba nyomnom. Az, hogy közben igazi olvasók is szegődtek mellém, s ha egy-egy vidéki városba lerándulok, ott néhány száz ember még mindig öszszefut, hogy meghallgasson, öregkoromnak vigasza lehet; kritikus azonban teljes mellel sosem állott ki mellettem, az irodalmi vezérek hangja, a hangulatkeltés szele pedig mindig ellenem fújt. Ez nem azért fáj, mert sebet-heget hagyott rajtam, hanem mert sikerült s egyre inkább sikerül eltönnie a hajszálcsöveket, amelyeken át munkásságom mint serkentő hormon népem vérébe szétszivároghatna ...

Elszomorító, hihetetlen, hogy a mai magyar irodalomnak egy ilyen óriása ilyen elkeseredett hangon tudjon panaszkodni. Milyen régóta hordhatja magában ezt a panaszt, míg végül kitör belőle. Már szinte nem értjük, miért fáj neki az, hogy az „irodalmi vezérek hangja” mindig ellene fújt. Mit törődik ezzel egy olyan író, akit olvasói annyira szeretnek?! ...

•

SZÁZHÚSZ ÉVE A SEGESVÁRI csatának. Százhusz éve, hogy Petőfi elesett. Erdélyben és Magyarországon nagyszabású ünnepek keretében emlékeztek meg a magyar irodalom legnagyobb költőjéről. A napilapok és folyóiratok hasábjain írók és kritikusok igyekeztek újabb szempontból megvilágítani Petőfi költészetének egy-egy mozzanatát. A budapesti *Új Írás* 8. számában Pándi Pál ír „Petőfi költői gondolatvilágáról”. Jegyzeteinek érdekes az a része amelyben azt fejtegeti, hogy „Petőfi és társai azért szorultak — jelképes értelemben használva e szót — a galériára, mert politikai törekvéseik véghezvitelére még nem voltak érettek a hazai feltételek...” Majd később tovább magyarázza Petőfi magatartását: „Mindezt ismerve, nem nehéz megérteni, hogy március után Petőfinek alapos oka volt arra, hogy ne hirdesse új-szociális eszméit, legalábbis olyan nyílt formában ne, mint azt egy—másfél évvel korábban írt verseiben tette. Március után Petőfi közéleti helyzete megváltozott, s nemcsak a fentebb jellemzett módon, a forradalmi demokratizmus apályá következtében. Megváltozott a helyzete március előtthöz képest olyan értelem-

ben is, hogy a *költő* most már *közvetlen politikai tényező* is, akinek kétségtelenül megnőtt a *politikai mozgástere* a korábbi lehetőségekhez képest, következésképp módosulnia kellett közéleti *mozgásának* is. A helyzet, a körülmények, a feltételek módosultak, s nem Petőfi belső tartalmi, elvei. Ami egy—másfél esztendővel korábban a radikális erők tömörítését, öntudatuk emelését, a gondolatok és érzelmek lírai mozgósítását eredményezhette — például a piros zászló fölröppentése vagy a kánaáni egyenlőségnek mint emberi célnak a meghirdetése — az most, a márciusi fordulat *utáni politikai* harcok közepette, Petőfinek és társainak elszigetelődését siettette volna. A közvélemény most még a pusztá *királyellenességet* sem emésztette meg, s a királyellenesség, republikánizmus még nem is jelentett szocialisztikus-kommunisztikus társadalmi célkitűzést. Ámbár jegyezzük meg az igazság kedvéért — ezeket s a velük rokon fogalmakat akkor tájt nemcsak a reakciós veszélyt jelzők közelítették a szocialista-kommunista perspektívához, hanem a forradalmi balszárny és — mutatis mutandis — a középnemesi progresszió képviselői is.”

A fejtegetések folytatása is azt bizonyítja, mennyire közvetlenül kihatottak Petőfi költészetére a korabeli politikai viszonyok.

*

A Marosvásárhelyen megjelenő *Igaz Szó* idei 7. számát a Petőfi-évfordulónak szenteli. Romániai és külföldi írók szólnak Petőfiről, költészetéről, koráról. Itt csak Böződi György írásából emelünk ki néhány részletet, amely megpróbálja új megvilágításba helyezni a költő életének egy eseményét.

„Még Petőfi aránylag rövid életében is vannak ismeretlen vagy homályos szakaszok, és ezek találgatására, ellentmondó értelmezésekre adnak okot ma is. Pedig alig van még valaki, akinek élete annyira a nyilvánosságé, sorsának minden mozzanata annyira közügy volna. És egész jelleme, egyénisége olyan világosan állna előttünk. Ha most mégis egy homályos szakaszáról beszélünk...

Ez a szakasz az osztrák határszélen, a parndorfi táborban történt szereplése 1848. október 8—9-e táján, amikor állítólag ellentmondott egész addigi és későbbi önmagának azáltal, hogy a határ átlépését és bécsi forradalmárok megsegítését ellenezte. Azóta is folyik ez a vita, életrajzírói és értelmezői között eldöntetlenül, s hogy most éppen ebbe a kérdésbe beleszólásra, sőt valószínűleg tisztázásra vállalkozom, annak oka az, hogy a probléma nyitja olyan dolgokban, történelmi körülményekben kereshető, amelyek engem régóta közelebbről foglalkoztatnak: ez pedig a székely katonaság részvetele a szabadságharcban. A székelyek szabadságharcbeli szerepének lehető legapróbb részletekig menő feltárása juttatott el a parndorfi kérdés lényegének megértéséhez és benne Petőfi szerepének új megvilágításba helyezéséhez...”

A szerző ezután ismerteti, milyen álláspontot foglaltak el Petőfi életrajzírói a fenti kérdésben: legtöbben úgy vélik, hogy a költő tévedett, amikor ellenezte az osztrák határ átlépését; sze-

rinte azonban az eddigi magyarázatok tévesek, az igazság az, hogy Petőfi ebben a táborban összetalálkozott az igen hányatott körülmények között harcoló s éppen ezért bizalmatlankodó, rossz hangulatban levő székely katonákkal, s ez a találkozás döntően befolyásolta állásfoglalását.

„A parndorfi napok tehát — írja Böződi — Petőfi világnézetének, a forradalomról, szabadságról kialakult, vagy éppen módosuló — véleményének fontos bizonyítékai. Lehet, sőt majdnem bizonyos, hogy ekkor már nem volt olyan elvont, elméleti forradalmár, amelynek felfogná és ábrázolni szokásos általában. A valósággal találkozott itt...”

Böződi György szerint ez a mozzanat, a székelyekkel való parndorfi találkozás fényt derít Petőfi életének még néhány mozzanatára.

*

HA NEM A LEGKEDVEZŐBB KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT is, de megindult a tudományos kutatómunka az újvidéki Hungarológiai Intézetben. A szeptember elején tartott tudományos értekezleten az egybegyűlt magyar és szerb nyelvészek és nyelvtanárok a szerb és magyar összevető mondatnak kérdéseivel foglalkoztak.

Az elhangzott beszámoló az összevető mondatban célját, tárgyát és módszereit ismertette, kitérve arra a tématervre, amelynek a megvalósítását az Intézet neves hazai és külföldi nyelvtudósok bevonásával igyekszik majd megvalósítani.

Mint ismeretes az összevető nyelvtan, így a mondatban is, elsősorban a két nyelv közötti hasonlóságok, illetve különbségek megállapítására törekszik, hogy az így leszűrt tények és törvényszerűségek felhasználásával segítséget nyújtson a nyelvtanulási tervek elkészítésében. Ezeknek az elsődleges feladatoknak a megvalósítása után sor kerül a kölcsönhatások tanulmányozására is, amelynek különös a mi kétnyelvű, illetve több nyelvű vidékünkön, óriási jelentősége lehet.

A szigorúan tudományos módszerekkel, a nyelvtudomány legkorszerűbb eredményeinek felhasználásával induló munka, a szerb és magyar nyelv összevető mondatjának vizsgálata a tervek szerint öt évig tart, s felöleli a főnévi, igei csoportok, valamint a szórend kérdéseit.

Később a mondatban mellett megkezdik majd a szótani és hangtani kérdések vizsgálatát is. Mondanunk sem kell, mennyire és milyen nagy szükség van erre itt nálunk, s éppen ezért türelmetlen kíváncsisággal várja nemcsak a nyelvészek tábora, de egész kulturális közvéleményünk a kutatás eredményeit.